

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.2.22>

Ю. В. Орел-Халік

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету

В. В. Жаворонкова

старший викладач кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету

КОМУНІКАТИВНА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Статтю присвячено пошуку ефективних способів фахової підготовки майбутніх лікарів до подальшої практичної діяльності. Встановлено, що реформування системи підготовки лікарів у системі охорони здоров'я України зумовлено багатьма факторами, такими як: глобальні зміни в медичній галузі в європейському просторі, прогрес у світовій медичній науці, зміни в соціальній, економічній та правовій сферах життєдіяльності людства. Відзначено, що комунікативний складник має невід'ємне значення для професійної діяльності лікаря. Визначено, що ефективність та якість підготовки професіоналів у ЗВО залежить від можливості сформуванню низку фахових компетентностей та важливих соціально-особистісних якостей майбутніх лікарів.

Особлива увага була приділена ретельному вивченню Освітньо-професійної програми (ОПП) 222 «Медицина» другого магістерського рівня вищої освіти, професійна кваліфікація «Лікар». Проаналізовано обов'язкові та вибіркові компоненти, спрямовані на формування комунікативної професійної компетентності у системі фахової підготовки майбутніх лікарів.

Сучасний аналіз навчального процесу та численних досліджень показав, що більшість студентів під час проходження практики мали труднощі у спілкуванні з пацієнтом та його рідними (комунікативний складник), тоді як із професійного компоненту труднощів майже не виникало.

У результаті дослідження було розроблено та впроваджено спецкурс «Культура професійної комунікації лікарів». Спеціальний курс має поглибити знання студентів про особливості та функції спілкування та сприяти формуванню культури професійної комунікації майбутніх лікарів. Програма спецкурсу передбачає проходження тренінгу, який дає змогу сформувати загальножиттєві, професійні, психологічні та комунікативні компетентності, розвиває уміння та навички критичного мислення.

Обґрунтовано, що формування професійних компетентностей у системі фахової підготовки майбутніх лікарів має бути вдосконалено за рахунок упровадження інтерактивних форм, методів та технологій навчання.

Ключові слова: *фахове навчання, професійна компетентність, комунікативний складник, освітньо-професійна програма, спецкурс.*

Постановка проблеми. Здоров'я українського суспільства – гарантія процвітання нації в майбутньому. Проблемі здоров'я завжди приділялася значна увага як особисто людиною, так і державними органами охорони здоров'я. Реформування системи підготовки лікарів у системі охорони здоров'я України зумовлено багатьма факторами, такими як: глобальні зміни в медичній галузі в європейському просторі, прогрес у світовій медичній науці, зміни в соціальній, економічній та правовій сферах життєдіяльності людства. Саме тому специфіка професійної підготовки майбутніх лікарів у ЗВО в сучасних умовах потребує переходу від наявної моделі до сучасних світових стандартів формування фахівця з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду. Ефективність та якість підготовки професіоналів у ЗВО залежить від можливості сформувати низку фахових компетентностей та важливих соціально-особистісних якостей майбутніх лікарів.

Фахова підготовка під час навчання у ЗВО повинна базуватися на принципах, спрямованих на формування професійних, індивідуальних, творчих та особистісних здібностей студентів.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – розкрити та обґрунтувати особливості формування комунікативної професійної компетентності у системі фахової підготовки майбутніх лікарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи специфічні особливості фахової діяльності майбутніх лікарів, професійна підготовка у ЗВО повинна забезпечувати якісне формування всіх компетентностей, у тому числі й комунікативної професійної компетентності. Професійна комунікація є одним із компонентів фахової діяльності майбутнього лікаря. Теоретичні та наукові

засади спілкування майбутніх лікарів, головні принципи та особливості їх спілкування були проаналізовані багатьма вченими (С. Максименко, Є. Рогов, В. Пасинок, І. Цимбалюк та ін.) [3–5].

Ми погоджуємося з думкою Є. Рогова, який зазначає, що спілкування – це складний процес установлення і розвитку контактів між людьми, зумовлений потребами у спільній діяльності, що передбачає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини [4, с. 217].

Зокрема, І. Цимбалюк визначає, що спілкування тісно пов'язане з діяльністю. Будь-яка форма спілкування виступає як форма спільної діяльності. Під час спілкування відбувається збагачення діяльності, розвиваються й утворюються нові зв'язки та стосунки між людьми [5, с. 92].

Професійне спілкування, на думку Ю. Ніколаєнка, – це вид ділового, офіційного спілкування, регламентований процес, учасники якого дотримуються певних норм і стандартів. Під час такої взаємодії комуніканти керуються як моральними, так і професійно-груповими нормами [2, с. 94].

Питання професійної комунікації лікарів із фармацевтичними фахівцями, з пацієнтами та їхніми рідними висвітлені у публікаціях В. Толочко, Є. Клімова, І Вітенка, Б. Ясько та інших [1; 6]. Неабияке значення для встановлення контакту між людьми, особливо у фаховій діяльності (лікар-пацієнт), має культура спілкування.

Виклад основного матеріалу. Для майбутніх лікарів особливе значення у процесі спілкування з пацієнтами мають уміння співпереживати та співчувати, додавати оптимізму, віри у власні сили на одужання. Опитування студентів VI курсів Запорізького державного медичного університету дало змогу дійти висновку, що вони мають доволі різний рівень володіння фаховою комунікативною компетентністю. Враховуючи особливості професійного спілкування майбутніх лікарів, ми умовно розподілили спілкування лікаря та пацієнта на чотири етапи:

1. Встановлення контакту з пацієнтом (вітання; визначення стану здоров'я пацієнта; визначення індивідуальних особливостей пацієнта).

2. Консультування, призначення протоколу лікування (призначення додаткових обстежень;

призначення схеми лікування; обґрунтування ефективності запропонованого лікування).

3. Додаткова співбесіда з рідними пацієнта (у разі потреби).

4. Завершення діалогу з пацієнтом (переконатися в задоволенні пацієнта).

Аналіз опитування студентів після проходження практики виявив, що більшість студентів мали труднощі на першому та третьому етапі спілкування з пацієнтом та його рідними (комунікативний складник), тоді як із професійного компоненту труднощів майже не виникало.

Після опитування нами було проведено тестування 25 студентів. Результати тесту «Чи вмієте Ви спілкуватися» показали, що 15% студентів замкнені, не полюбляють спілкуватися, не вміють поводитися у конфліктній ситуації; 37% респондентів дуже сором'язливі, розгублюються в конфліктній ситуації, ними легко маніпулювати, вони не вміють говорити «ні»; 45% вміють підтримувати розмову, можуть привернути увагу людей, легко знаходять вихід у конфліктній ситуації; 3% занадто нав'язливі, завдяки чому можуть штучно створити конфліктну ситуацію. 80% опитаних студентів вважають, що протягом навчання в університеті недостатня кількість годин приділяється формуванню комунікативної професійної компетентності майбутніх лікарів. Після ретельного ознайомлення з Освітньо-професійною програмою (ОПП) 222 «Медицина» другого магістерського рівня вищої освіти, професійна кваліфікація «Лікар» [7], ми виявили лише декілька обов'язкових компонентів (ОК), спрямованих на формування комунікативної професійної компетентності студентів (табл. 1).

Обов'язкові дисципліни з ОПП за спеціальністю 222 «Медицина», які спрямовані на формування комунікативної компетентності

Поряд з обов'язковими дисциплінами, спрямованими на формування комунікативної професійної компетентності майбутніх лікарів, в ОПП зі спеціальності 222 «Медицина» представлена низка вибіркового компонентів (ВК): Основи психології (ВК 1.1); Основи педагогіки (ВК 1.2); Психологія спілкування (ВК 1.8); Естетика (ВК 1.9); Етика (ВК 1.10); Іноземна мова (ВК 1.19). Всі вони, без винятку, спрямовані на формування комунікативної поведінки майбутнього фахівця та пропо-

Таблиця 1

№	Дисципліна	Компоненти комунікативної компетентності
ОК 4	Іноземна мова за професійним спрямуванням	Вміння спілкуватися іноземною мовою. Техніка і культура мови. Практика усного діалогу, монологу іноземною мовою. Уміння грамотно викладати думки в усній та письмовій формі іноземною мовою.
ОК 5	Культурологія	Володіння комунікативною культурою.
ОК 11	Українська мова за професійним спрямуванням	Техніка і культура мови. Практика усного діалогу, монологу рідною мовою. Уміння вести ділове документознавство. Уміння грамотно викладати думки в усній та письмовій формі.
ОК 13	Філософія	Розуміння філософських категорій відносин, комунікацій, розуміння людей одне одним.

нуються студентам на першому курсі навчання. Однак не факт, що всі студенти виберуть саме зазначені дисципліни, бо, як правило, на початку навчання не всі розуміють, що здатність до взаємодії з пацієнтами, вміння знаходити контакт з різними людьми, володіння навичками фахової комунікації є важливими професійними якостями майбутнього лікаря.

Проаналізувавши все вищезазначене, ми вирішили розробити спецкурс, спрямований на формування культури професійної комунікації майбутніх лікарів «Культура професійної комунікації лікарів». Програма спецкурсу передбачає засвоєння студентами знань про особливості та функції спілкування, вербальну та невербальну комунікації, причини виникнення та способи подолання конфліктних ситуацій у спілкуванні, дасть змогу сформувати вміння та навички комунікативно-професійної комунікації, вести ділову розмову, встановлювати контакт, уміти слухати співрозмовника, уміти вести діалог із пацієнтом та його рідними.

Під час проходження спецкурсу студентам пропонується пройти тренінг за темою «Професійне спілкування лікарів», який дає змогу сформувати загальножиттєві, професійні, психологічні та комунікативні компетентності, розвиває уміння та навички критичного мислення. Під час засвоєння навчального матеріалу студенти включалися у змодельовані ситуації, навчалися слухати інших людей, поважати альтернативні думки, знаходити шляхи вирішення нестандартних завдань, формулювати власні думки, коректно їх висловлювати, уникати конфліктів та вирішувати їх, знаходити компроміси. Аналіз результатів показав, що після проходження спецкурсу студенти активніше проявляли такі якості, як повага до пацієнта, уважність, чуйність, доброзичливість, витримка, терпіння, емоційна підтримка, переконання в одужанні. Майбутні лікарі оволоділи уміннями та навичками чітко диференціювати пацієнтів та вибирати відповідні методи спілкування з ними.

Висновки і пропозиції. Загалом можна зробити висновок, що формування професійних компетентностей у системі фахової підготовки

майбутніх лікарів має бути вдосконалене за рахунок упровадження інтерактивних форм, методів та технологій навчання. З цього приводу вважаємо доцільним додати до ОПП «Медицина» розроблений нами спецкурс «Культура професійної комунікації лікарів». Водночас низку вибіркових дисциплін, таких як «Психологія спілкування», «Культура мовлення», пропонуємо перенести з першого на четвертий або п'ятий рік навчання. Доведено, що саме на цьому етапі навчання студенти починають усвідомлювати важливість не лише фахових дисциплін, а й комунікації, яка має професійні особливості та сприяє якісному та ефективному лікуванню пацієнта.

Отже, на сучасному етапі системна підготовка майбутніх лікарів у виші вимагає цілеспрямованого формування та розвитку комунікативних професійних компетентностей та професійно важливих якостей майбутніх фахівців.

Список використаної літератури:

1. Вітенко І.С. Психологічні основи лікувально-профілактичної діяльності та підготовки лікаря загальної практики – сімейного лікаря : монографія / І.С. Вітенко. Х. : Золоті сторінки, 2002. 392 с.
2. Ніколаєнко Ю.О. Проблема готовності до професійного спілкування в іншомовному середовищі / Ю.О. Ніколаєнко. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2007. Вип. 2. С. 94.
3. Пасинок В.Г. Світоглядні аспекти мовної підготовки студентів / В.Г. Пасинок. *Зб. наук. Праць*. Х. : ХДПУ, 2001. Вип. 8. С. 15.
4. Рогов Е.И. Психология общения / Е.И. Рогов. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2007. 335 с.
5. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування : навч. посіб. / І.М. Цимбалюк. К. : ВД «Професіонал», 2004. 304 с.
6. Ясько Б.А. Психология личности и труда врача : курс лекций / Б.А. Ясько. Ростов н/Д. : Феникс, 2005. 304 с.
7. URL: http://nmv.zsmu.edu.ua/upload/doc_nv/studentu/osvitni_program/osvit_pro-gr_medicine.pdf

Orel-Khalik Yu., Zhavoronkova V. Communicative competence in the system of future doctors professional training

The article focuses on the search of effective ways of future doctors' professional training for further practical activities. It has been found out that the reform of doctors' training system in the health care system of Ukraine is due to many factors such as global changes in the medical field in Europe, progress in world medical science, changes in social, economic and legal spheres of human life. It has been noted that the communicative component is essential for a doctor's professional activity. It has been determined that the efficiency and quality of training professionals in a higher educational institution depends on the ability to form a number of professional competencies and important social and personal qualities of future doctors.

Particular attention is paid to the careful study of the Educational and Professional Program 222 "Medicine" of the second master's level of higher education, professional qualification "Doctor". The article analyzes the mandatory and optional components aimed at forming the professional communicative competence in the system of future doctors' professional training.

Recent analysis of the educational process and numerous studies have shown that most students during the internship had difficulties in communicating with the patient and his relatives (communicative component), while there were almost no difficulties in the professional component.

As a result of the research, a special course “Culture of professional communication of doctors” has been developed and implemented. The special course is to deepen students’ knowledge of the peculiarities and functions of communication and promote the formation of a culture of future doctors’ professional communication. The special course program provides training, which allows to form lifelong, professional, psychological and communicative competencies. It develops skills and abilities of critical thinking.

The article justifies the idea that the formation of professional competencies in the system of future doctors’ professional training should be improved through the introduction of interactive forms, methods and training technologies.

Key words: *professional training, professional competence, communicative component, educational-professional program, special course.*